

inter se videtur æquivoce dici, quia nec dicitur univoce, ut per se constat, cum nihil commune illis significet; neque analogice, quia non dicitur de una per habitudinem ad aliam. Sic etiam *leo* videtur æquivoce dici de Christo et de dæmone, quamvis de utroque dicatur analogice per comparationem ad verum leonem. Et videtur illa analogia esse proportionalitatis; quia illa vocis translatio fundata videtur in comparatione Christi, verbi gratia, et leonis ad utriusque fortitudinem; nam, sicut leo se habet in suis actibus ad fortitudinem suam, ita Christus ad suam. Tamen quia hæc proportio longe diverso modo, et in diversis rebus consideratur in Christo et in dæmone, ideo respectu illorum videtur vox æquivoca; et idem facile est considerare in aliis metaphoricis translationibus.

24. Sed quidquid de aliis analogis impropriis aut metaphoricis, in quibus verum sine dubio est, non esse univocationem respectu extremorum, quæ ex diversis habitudinibus aut proportionibus idem nomen participant, et quæstio tantum de nomine esse potest an illa sit dicenda æquivocatio, aut analogia saltem mediata, quod magis videtur habere usus, tamen in præsentia hoc dici non potest. Quia, ut dicebam, si proportionem seu proportionalitatem hic consideremus, non est impropria et metaphorica, sed cum convenientia formali, quæ sufficit ut nomen significet illa omnia sub eadem communi ratione. Si vero sermo sit de attributione, quamvis quantitas et qualitas diversas habitudines dicant ad substantiam, tamen non denominantur entia ab illis habitudinibus, ut diversæ sunt, sed solum ut in ratione essendi similes sunt. Quapropter accommodatius esset exemplum in *sano*, verbi gratia, quatenus de multis medicamentis dicitur; nam, licet sit analogum respectu animalis, est tamen univocum respectu diversorum medicamentorum, quia eadem ratione et æque primo de illis dicitur, et licet in eis diversi sint modi efficiendi sanitatem, tamen non sumunt sani denominationem ex illis modis, ut diversi sunt, sed solum ut conveniunt in communi ratione efficiendi sanitatem. Et confirmatur tandem hæc posterior pars; nam etiam albedo et nigredo, verbi gratia, habent diversas habitudines ad substantiam; imo et substantiæ ipsæ, ut homo, verbi gratia, et equus habent diversos modos essendi específicos, et nihilominus ens dicitur univoce

respectu illorum, quia ratio entis, ut sic, neque explicat, neque requirit illam diversitatem, et ideo, illa non obstante, habet suam unitatem formalem seu objectivam, quæ, si aliunde tollatur habitudo unius ad alterum, seu dependentia, sufficit ad univocationem; sed hoc totum reperiri potest in aliquibus primis generibus accidentium, si ens ad illa præcise sumpta comparetur; ergo.

25. Ad rationem in contrarium factam respondetur, non esse inconveniens, idem nomen esse analogum et univocum respectu diversorum, ut dictum est de sano respectu animalis et medicamenti, vel respectu medicamentorum inter se. Et patet a fortiori; nam potest esse æquivocum et univocum, ut canis respectu animalis et sideris, vel respectu plurium latrantium. Et ratio est, quia quod respectu quorundam significat diversas rationes, vel rationem communem cum habitudine et ordine, potest respectu aliorum significare rationem eandem, et sine ordine vel habitudine inferiorum inter se. Fateor tamen intercedere differentiam, quia in aliis æquivocis vel analogis, nomen non habet analogiam et univocationem etiam respectu diversorum ex vi ejusdem impositionis, sed ex una habet univocationem, et ex pluribus analogiam, vel æquivocationem, quia multiplex illa significatio solum in multiplici impositione, vel metaphorica translatione fundatur. At vero ens ex vi unius et ejusdem impositionis habet utrumque respectum comparatione diversorum. Ratio est, quia non significat plura ex vi plurium impositionum, sed ex vi unius rationis objectivæ in multis inventæ, quæ in quibusdam reperitur cum ordine et habitudine eorum inter se, in aliis vero sine tali ordine vel habitudine. Sed quæres an hæc univocatio entis respectu accidentium inter se sit universalis respectu omnium generum accidentium, vel aliquorum tantum. Respondeo hoc pendere ex simili quæstione de accidente in communi, an sit univocum ad omnia, quam infra tractabimus.

Sitne ens univocum ad omnes substantias.

26. Quinto, potest dubitari an ens dictum de substantia, et de omnibus quæ sub substantia continentur, sit univocum respectu illorum, vel aliquam admittat analogiam. Ex cujus dubii resolutione pendet cognitio primi analogati, seu principalis significati in hac

analogia entis creati respectu substantiæ et accidentis. Videri ergo potest esse univocum ad omnes substantias, quia substantia est primum analogatum in ea partitione; quidquid ergo participat rationem substantiæ, participat rationem primi analogati; ergo participat simpliciter seu principaliter rationem entis; ergo univoce. In contrarium vero est, quia ipsamet substantia, quæ ab accidente condistinguitur, non est univoca respectu omnium quæ sub illa continentur; ergo neque ens potest esse univocum respectu illorum; consequentia patet tum a paritate rationis, tum etiam quia ratio entis creati primum solum convenit illis entibus, quæ sunt substantiæ simpliciter. Antecedens vero patet, quia substantia, prout condistinguitur in hac divisione contra accidens, abstrahit a completa et incompleta; ut sic autem non est univocum prædicatum, sed analogum, quia substantia incompleta tantum est substantia secundum quid, de qua re disputatione sequenti tractabimus. Atque hæc posterior pars videtur veritati conformior. Ad quam confirmandam potest etiam accommodari fundamentum positum de substantia et accidente, nimirum, quod substantia completa primum ac per se habet suum esse, substantia vero incompleta totum suum esse habet in ordine ad substantiam completam; ergo ens ex se postulat hunc ordinem, ut primum in substantia completa, deinde vero in incompleta in ordine ad completam reperiat; dicitur ergo de illis secundum eandem rationem analogiæ.

27. Atque hinc consequenter existimare quis potest, primum significatum hujus analogi non esse substantiam in communi, ut abstrahit a completa et incompleta, sed substantiam simpliciter, quæ sola est substantia completa. Quod quidem verum est, si sit sermo de tota latitudine entis creati absolute sumpti. Si vero sermo sit de tota illa significatione, prout ad hæc duo membra revocatur, scilicet, substantiam et accidens, ut in hac divisione fit, necesse est dicere substantiam ut sic, in tota sua abstractione esse primum analogatum, quia alias non posset in hac bimembri divisione, ut talis est, primum significatum designari. Ad hoc autem necesse non est ut primum analogatum in se sit univocum respectu omnium quæ sub illo comprehenduntur, neque etiam quod ens de illis univoce dicatur, sed satis est quod ens primum dicatur de substantia absolute et

simpliciter comparatione accidentium; ita ut, licet comparatione substantiarum prius de una quam de alia dicatur, tamen ipsamet secundaria significatio in latitudine substantiæ sit primaria respectu accidentium.

28. Dices, hinc sequi, comparando ens ad solas substantias incompletas et accidentia, de illis analogice dici, et primum de substantiis incompletis. Consequens autem videtur falsum, primo, quia substantia incompleta non est capax accidentis, unde accidens non dicitur habitudinem, nec per se pendet, nisi a substantia completa; ergo solum comparatione illius est analogatum sub ente. Deinde, quia alias sequitur, quodlibet accidens esse analogice ens respectu cujuslibet substantiæ incompletæ, quod etiam videtur falsum, tum quia sæpe accidens nullam habet subordinationem et dependentiam cum hoc vel illo modo, aut differentia substantiæ; tum maxime quia aliquod accidens videtur esse simpliciter nobilior ens quam aliqua substantia incompleta, ut, verbi gratia, intellectus videtur esse perfectius ens quam materia prima, et quam forma lapidis, et gratia videtur longe nobilior.

29. Responsio prima esse potest concedendo primam sequelam; non enim potest aliter intelligi analogia inter accidens in communi, et substantiam etiam in communi, ut abstrahit a completa et incompleta, nisi ratio entis primum intelligatur convenire substantiæ, non solum quatenus talis vel talis est, sed etiam ex se, et ex sua præcisa ac communi ratione. Unde videtur fieri, omne ens, in quo talis ratio substantiæ ut sic reperitur, esse principaliter ens quam accidens.

30. Ad primam autem impugnationem, negatur substantiam incompletam non esse capace accidentis; anima enim rationalis incompleta substantia est, et in se recipit accidentia; et materia prima, juxta probabilem sententiam, recipit quantitatem; quod si aliqua substantia incompleta se sola non est capax accidentium, id habebit ex proprio modo essendi, non ex communi ratione substantiæ incompletæ. Unde dicitur secundo, quamvis substantia incompleta per se primo non recipiat accidentia, tamen substantiam completam non recipere illa, nisi quatenus ex incompletis constat, vel physice, vel metaphysice, pro ratione compositionis suæ; et hoc satis esse ut ratio entis per se primo respiciat substantiam absolute, sive completam, sive incompletam, comparatione accidentis.

Ad alteram vero partem conceditur sequela. Ad primam vero impugnacionem respondetur, ut ens sit analogum ad quodvis accidens, respectu cujusque substantiæ, non oportere ut tale accidens secundum peculiarem rationem dicat habitudinem ad talem substantiam, sed satis esse ut ratio substantiæ in se sit prior quam ratio accidentis, et quod illa constituat ex se ens simpliciter, non vero hæc, licet in particulari hoc accidens dicat habitudinem ad hanc substantiam, et non ad aliam. Sicut *sanum*, dicitur analogice de quolibet signo comparatione animalis, licet in particulari hoc signum indicet sanitatem in hoc animali, et non in alio. Adde idem argumentum fieri posse de accidenti respectu substantiæ completæ, quia non quodlibet accidens dicit habitudinem ad quamlibet substantiam completam.

31. Secunda impugnatio videri potest difficilior, quia totus ordo accidentium nobilitate superat totum ordinem substantiæ creatæ, etiam completæ, non quod omnia accidentia omnes substantias superent, sed quod quædam accidentia videantur nobiliora quibusdam substantiis, sicut e contrario; imo, quia comparando maximum ad maximum, nobilissimum accidens perfectissimam substantiam superare videatur. Ut enim Theologi docent, et in hoc opere nos sæpe indicavimus, substantia creata non potest esse supernaturalis, neque ordinis divini; accidens autem potest esse supernaturale, et divini ordinis; tale ergo accidens superabit in perfectione supremam substantiam etiam completam. Et sane, qui judicaverit intellectum esse perfectiorem materia aut forma lapidis, facile inducetur, ut credat esse perfectiorem tota substantia lapidis. Quam ob rem posset esse alius respondendi modus generalior, nimirum, quamvis accidens in communi sit analogice ens respectu substantiæ, posse nihilominus dari aliquod accidens simpliciter perfectius aliqua substantia creata; sicut potest interdum species contenta sub genere minus nobili esse simpliciter perfectior, quam ea quæ continentur sub genere nobiliori, ut ex dialectica suppono, et in sequentibus attingetur; juxta quam sententiam poterit esse analogia ex vi imperfectionis et subordinationis sub ratione communi, quamvis secundum particulares rationes sit excessus in perfectione in inferiori analogato. Ita ut, licet substantia ut sic sit nobilior accidente, non tamen omne contentum sub substantia sit absolute nobilior ens

quam omne contentum sub accidente. Quæ quidem responsio non videtur omnino improbanda, maxime si sub generali substantiæ appellatione etiam modi substantiales veniant. Quis enim dubitet gratiam esse perfectius ens quam modum substantiæ, vel unionis formæ substantialis ad materiam?

32. At vero, loquendo de propriis, completis et perfectis substantiis, non videtur dubitandum quin a toto genere substantia creata sit perfectior accidente, et consequenter quod nobilissima substantia creata excedat nobilissimum accidens; alias qualis erit analogia? Unde consequenter fit ut perfecta substantia, etiamsi sit ordinis naturalis, simpliciter perfectior sit quolibet suo accidente, etiam supernaturali et perfectissimo in eo ordine; nam, quantumvis tale accidens videatur magna perfectio, non est nisi quoddam ornamentum talis substantiæ, ad cujus perfectionem essentialiter ordinatur, et quia tota perfectio talis accidentis non transcendit ordinem qualitatis, qui imperfectus est comparatione substantiæ. Et ob eandem rationem probabiliter existimo, quamvis tale accidens possit secundum quid superare substantias, vel omnes, vel plures, aut in modo essendi, aut in aliqua virtute agendi, vel aliquo alicui effectui, tamen in gradu entitatis simpliciter esse perfectiorem quamlibet substantiam quolibet accidente, imo illam esse simpliciter ens, hoc vero secundum quid, quia esse substantiæ, hoc ipso quod est natura sua subsistens, nobilior est, magisque participat perfectionem divini esse, quam esse accidens. Unde quamtamcunque perfectionem accidens habere videatur, tamen semper habet illam commensuratam et limitatam ad imperfectum modum essendi accidentis.

Aliæ divisiones entis creati declarantur.

33. Ultimo, ex dictis de hac divisione facile judicare quis poterit, quid dicendum sit de aliis divisionibus entis, quas superiori sectione attigimus; diximus enim posse dividi ens in absolutum et respectivum, in incompletum et completum, seu perfectum, vel imperfectum. De quibus omnibus dubitari potest an sint univoce divisiones vel analogæ; nam quod non sint æquivocæ, facile constat ex dictis. Et breviter dicendum est, omnes has divisiones esse analogas. Cujus rationem quidam reddunt, quia in illis omnibus divisum non habet unitatem in conceptu formali vel objectivo, sed in sola voce. Sed hoc fal-

sum esse ostendimus. Alii reddunt rationem, quia in illis omnibus non potest divisum contrahi seu terminari per differentias in quibus ipsum non includatur. Sed hoc non semper impedit univocationem, ut supra ostendi, et infra dicam, tractando de accidente. Ratio ergo sumenda est ex dictis in præcedente divisione, quia in omnibus divisionibus numeratis includitur aliquo modo seu participatur prædicta divisio, aut fundamentum analogiæ ejus. Quod breviter declaratur in una vel altera illarum divisionum. Divisio enim entis creati in absolutum et respectivum, in altero membro includit substantiam cum multis generibus accidentium, in alio vero tantum quoddam imperfectum accidentium genus. Sic enim intelligenda est illa divisio de prædicamentali et accidentaria relatione, alioqui nullum erit ens creatum omnino absolutum a relatione transcendentali. Unde, ex eo saltem quod ens absolutum ut sic, perfectissime reperitur in substantia, necesse est ut illa divisio sit analogica, et quod ens natura sua postulet prius determinari ad absolutum quam ad respectivum. An vero inter accidentia ipsa absoluta et respectiva eadem analogia intercedat, dicemus melius infra, tractando de accidente.

34. Rursus in divisione illa entis in incompletum et completum, alterum membrum proprie et in rigore sumptum pro ente essentialiter completo solam substantiam integram complectitur; aliud vero comprehendit, tam accidentia quam incompletas substantias, quatenus in quadam negatione vel imperfectione inter se conveniunt, et ideo non est dubium quin per prius dicatur ens de ente completo, quam de incompleto. Quod si ens completum non sumatur in eo rigore, sed generalius pro ente completo quasi respective, id est, habente complementum quod in suo genere vel prædicamento requirit, sic etiam completum ens est per prius ens quam incompletum, tum absolute, quia dicitur rationem entis, quæ in perfecta substantia primario salvatur; tum etiam respective, quia totum esse entis incompleti est propter completum. In hoc tamen sensu est valde impropria divisio, nam ens completum illo modo sumptum non solum non est univocum, cum ex se sit commune ad substantiam et accidens, sed etiam videtur potius dicere analogiam proportionalitatis quam proportionis; nam accidens non dicitur ens completum nisi ex quadam imperfecta imitatione substantiæ, non per conve-

nientiam formalem propriam, sed per proportionalitatem. Quod si aliqua est ibi convenientia formalis, magis esse videtur rationis quam realis, nempe in metaphysica compositione ex genere et differentia; nam in physico complemento et perfectione revera non conveniunt.

35. Dices: quamvis hoc verum sit de accidente in abstracto sumpto, tamen in concreto videtur esse ens completum physice, et habere realem ac physicam compositionem; imo, hac ratione videtur habere univocam convenientiam cum substantia completa; nam includit totam perfectionem ejus, et aliquid addit. Respondetur: si tale ens formaliter sumatur ut accidentale, non dicitur esse completum in genere entis, sed incompletum et imperfectum. Si autem sumatur ut constans ex substantia et accidente, et utrumque includens, sic deficit a ratione entis completi, quia non est unum per se, sed per accidens, et ex hac parte non habet univocam convenientiam cum substantia completa. Sed de hac divisione multa alia dici poterant, quæ commodius tradentur in particulari, disputando de substantia et accidente. Et per hæc facile erit de aliis similibus divisionibus judicium ferre.

DISPUTATIO XXXIII.

DE SUBSTANTIA CREATA IN COMMUNI.

Explicata divisione entis in communi, dicendum est de propriis rationibus substantiæ creatæ, et accidentis, et quoniam substantia dignior est, prior etiam est illius consideratio, de qua disseruit Aristoteles, partim in Dialectica, in prædicamento substantiæ, partim in libr. 5 Metaph., c. 8. In quibus locis prædicamentum substantiæ constituit, et nonnullis adhibitis divisionibus, illius rationem declarat, et aliquas ejus proprietates assignat. In 7 vero et 8 Metaph., multa disputat de substantia; tamen in libro 7 præcipue agit de substantia, ut significat essentiam rei, sub qua significatione etiam accidentia analogice comprehendit, ideoque præcipue agit Aristoteles in eo libro de substantia in ordine ad definitionem, quod fere dialecticis commune est, ut ipse ibidem fatetur. At vero in libr. 8 agit de propria substantia, et præsertim materiali, et partibus ejus, materia, scilicet, et forma. Nos vero prius dicemus de substantia in communi (agimus autem de creata, ne id